

VARIANTNOST V ONYMII A DIALEKTECH

Sborník příspěvků z konference
uspořádané při příležitosti životního jubilea
prof. PhDr. Rudolfa Šrámka, CSc., dr.h.c.,
ve dnech 18.–19. 1. 2019

Ivana Kolářová, Hana Svobodová (eds.)

MASARYKOVA
UNIVERZITA

Variantnost v onymii a dialektech

**Sborník příspěvků z konference
uspořádané při příležitosti životního jubilea
prof. PhDr. Rudolfa Šrámka, CSc., dr.h.c.,
ve dnech 18.–19. 1. 2019**

Ivana Kolářová, Hana Svobodová (eds.)

Masarykova univerzita
Brno 2020

Recenze: doc. Mgr. Jaroslav David, Ph.D.
PhDr. Milena Šipková, CSc.

© 2020 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-9820-6

Obsah

Variantnosť v onymii a dialektach.	5
Ohľadnutí za 85 lety Rudolfa Šrámka (J. M. Tušková, I. Kolářová).	7
Prínos profesora Rudolfa Šrámka k rozvoju onomastiky (P. Odaloš).	13
Nominačné procesy vínnych pivníc v Sebechleboch–Starej hore (J. Krško)	31
Odraz komunikačných variantov anojkoným v štandardizácii (I. Valentová).	49
Odraz nárečia v toponymách záhorskeho regiónu (A. Závodný)	67
Německá příjmení v jihozápadočeském příhraničí (M. Janečková).	79
Vlastní jména v diskusích na internetu (B. Junková).	91
K problematice literární antroponymie v dramatických textech (M. Lollok).	101
Regionálne varianty vz. štandardizované podoby hydroným povodia Malého Dunaja (M. Beláková).	113
Archaický okraj východnej východoslovenčiny a dialekt Kyjevských listov (M. Pukanec)	127
V ulici Kobližná/Kobližné, do ulice Nerudova/Nerudovy: gramatické tvary adjektívnych jmen v postpozici jména obecného (I. Kolářová).	139
Rejstřík.	155

Nominačné procesy vínnych pivníc v Sebechleboch-Starej hore

Jaromír Krško (Banská Bystrica)

Kľúčové slová: onomastika, názvotvorba, chrématonymia, Sebechleby

Anotácia: V príspevku sa zameriavame na nominačné procesy a faktory ovplyvňujúce tvorbu názvov vínnych pivníc v obci Sebechleby na juhu stredného Slovenska. Jednotlivé názvy analyzujeme z lexikálno-sémantického a štruktúrno-typologického hľadiska, pozornosť venujeme aj reklamnej funkcii jednotlivých chrématóným a fungovaniu názvov v komunikácii domácich (majiteľov pivníc a obyvateľov Sebechleboch) a hostí prichádzajúcich na Starú horu.

Svojrážna stredoslovenská obec Sebechleby sa dostala do centra záujmu etnografov predovšetkým v osemdesiatych rokoch minulého storočia. Z týchto výskumov vzniklo viacero pozoruhodných štúdií a monografických výstupov – predovšetkým monografia A. Prandu *Spôsob života družstevnej dediny* s podtitulom *Z etnografických výskumov obce Sebechleby* (1986), štúdie J. Kanderta *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století* (2004) a najmä jeho štúdia *Vinařské domky a sklepy v Sebechleboch* (Kandert 1980). Širším regiónom Hontu sa zaoberá monografia *Hont* z pera J. Botíka a kol. (1988). Problematike pomenovania vínnych pivníc sa však doteraz nevenoval nikto.

Vznik a rozvoj vinohradníctva v Čechách a na Slovensku dáva J. Willnow Komárková do súvislosti s nemeckou kolonizáciou od 13. storočia – „Náleží do něj vinařské oblasti na českém (vedle toho i slovenském) jazykovém území a přilehlé oblasti rakouské a německé. V tomto prostoru a v rámci daného oboru lidské činnosti, tedy vinohradnictví a vinařství, probíhají od středověku čilé mezikulturní vztahy mezi mluvčími němčiny a češtiny v jejich různých časových a teritoriálních varietách. Jedná se tedy o vzorek vhodný pro ilustraci jazykových kontaktů u jisté profesní skupiny. Němčina sehrála ve slovní zásobě dané profese v určeném areálu v průběhu dějin výraznou roli.“ (Komárková-Villnow, 2016, s. 66). Na základe zmeny termínu *Weingarten* na novší termín *Weinberg* J. Willnow Komárková konštatuje, že táto lexikálna inovácia sa začala „šíriť z durynsko-saského areálu. Její vznik souvisí se změnou ve vinohradnictví

v průběhu 14. a 15. století, kdy se vinice hojněji zakládaly na horách, resp. úpatích hor, ve svahu. Výraz *Weingarten* označující „pozemek v nížině, osázený vinnou révou“ tak nahradilo označení vyvýšeného místa – střhn. *běrc* „hora“, na němž je pěstována vinná réva.“ (Komárková-Villnow, 2016, s. 70). Vzhľadom na to, že oblasť stredného Slovenska bola od 13. storočia osídľovaná predovšetkým saskou kolonizáciou – „v južných častiach stredného Slovenska, ktoré boli zasiahnuté vlnou nemeckého osídľovania už od začiatku 13. storočia, sa označujú výrazom Sasi (*Saxones*). Takto výslovne v Sebechleboch, Krupine, Banskej Štiavnici a neskôršie (po r. 1241) i v Banskej Bystrici...“ (Marek, 2006, s. 62), môžeme predpokladať, že apelatívne časti sebechlebských vinohradníckych osád *Stará hora* a *Mladá hora* môžu súvisieť priamo s nemeckou (saskou) kolonizáciou. Adjektívne časti odlišujú časový úsek budovania a hospodárskeho využívania týchto vinohradníckych osád a zároveň diferencujú obidva objekty navzájom – Mladá hora sa nachádza 2 km severne od Sebechlieb, Stará hora leží približne 4 kilometre západne od obce.

História pivníc a dôvod ich vzniku nie sú dodnes celkom jasné, predpokladá sa, že pivnice si začali obyvatelia kopáť nielen na uskladnenie vína, ale aj ako útočisko pred blížiacim sa nepriateľom. Preto sa objavujú názory, že prvé pivnice mohli vznikať na prelome 16. a 17. storočia, v čase tureckej okupácie – domáci obyvatelia sa tak chránili pred tureckými nájazdmi (Kandert, 1980, s. 100). Sebechleby boli od roku 1543 vystavené tureckým nájazdom a niekoľkokrát ich Turci vyrabovali, spustošili a časť obyvateľov odvliekli do otroctva (podrobnejšie <https://sebechleby.com/obec/historia/>). Presnejšie datovania vzniku najstarších pivníc nie sú dochované. Až pri obnovovaní niektorých stavieb pred niekoľkými desiatkami rokov objavili ich majitelia vyryté letopočty v niektorých pivniciach. Ako najstaršiu pivnicu na Starej hore uvádza J. Kandert pivnicu z roku 1746 (Kandert, 1980, s. 100). Počas výskumu v lete 2018 nás upozornila pracovníčka tamojšej turisticko-informačnej kancelárie na objavenú tabuľku z roku 1878, ktorá dokazuje na pôvodnú stavbu z roku 1721 (obr. č. 1), na internetovej stránke www.starahora.sk je ako najstaršia uvedená pivnica z roku 1704.

O niekoľko rokov neskôr bola vo vinohradníckej osade postavená aj kaplnka sv. Urbana. Táto malá baroková kaplnka bola postavená v roku 1732 a zasvätená pamiatke sv. Urbana pápeža a mučeníka, patróna vinohradníkov. Donátorom stavby bol Václav Pierstll. Postavením kaplnky vzrástol spoločenský význam vinohradníckej osady, pretože okrem Svätourbanských slávností (26. mája) sa začal po roku 1765 sláviť aj sviatok sv. Anny – do tamojšej kaplnky bol z kostola sv. Michala archanjela zo Sebechlieb premiestnený obraz sv. Anny.

Nad pôvodné vínne pivnice hĺbené do sopečného tufu sa postupne budovali priestory (*chyžky*) na uskladnenie vinohradníckeho náradia a lisovanie, neskôr si majitelia vínnych pivníc rozšírili nadzemnú časť o obytnú časť, ktorá

Obr. č. 1

slúžila na dočasné (zväčša sezónne) bývanie. Ako konštatuje J. Kandert „žily zde především starší manželské páry z početnějších, společně hospodařících rodin – v době zemědělských prací, tj. od jara do podzimu. Pracovaly zde přes celé léto na vinicích, staraly se o sady, sekaly a sušily trávu, sklízely ovoce, zatímco ostatní zemědělské práce a chov dobytka měli na starosti členové rodin, kteří zůstali ve vesnici.“ (Kandert, 1980, s. 101). Postupne sa však menil charakter a cieľ využívania vínnych pivníc – v prvej polovici minulého storočia si niektorí jednotlivci odkúpili vínne pivnice od urbárskej spoločnosti do osobného užívania. Pravidelné celosezónne bývanie vo vinohradníckej osade (ako tomu bolo v 19. storočí) sa zmenilo na príležitostné prenocovanie, predovšetkým počas spracovania hrozna a prípravy vína. Od sedemdesiatych a osemdesiatych rokov minulého storočia sa vínne pivnice začali využívať predovšetkým na rekreačné účely, čo vyvolalo zmeny predovšetkým v úprave obytnej časti pivníc. Aby sa zachoval pôvodný charakter pivníc, v roku 1981 bola vinohradnícka osada Stará hora zapísaná do zoznamu Pamiatkových rezervácií ľudovej architektúry na Slovensku. Osada tak aj dnes predstavuje zriedkavo čistý charakter sústredných vinohradníckych pivníc mimo obydľia vinohradníkov.

Spoločenské zmeny po roku 1989 viedli k rozvoju súkromného hospodárstva a podnikaniu. Vínne pivnice v oblasti Sebechleby sa stali jedným z pilierov budovania miestnej agroturistiky. Majitelia vínnych pivníc sa postupne začali združovať a v roku 2008 založili občianske združenie (OZ) Sebechleby – Stará hora. Jeho účelom bol rozvoj a podpora agroturistiky v obci. Prvou spoločnou akciou OZ bolo zorganizovanie prvého ročníka podujatia *Oberačka po sebechlebsky*, ktorý sa uskutočnil v roku 2008 a navštívilo ho 508 návštevníkov. Každý ďalší ročník podujatia zaznamenal vyššiu a vyššiu návštevnosť, o čom svedčí X. ročník podujatia v roku 2017, ktorého sa zúčastnilo vyše 18000 návštevníkov.³ Ďalšími akciami na Starej hore sú *Svätourbanské slávnosti*, ktoré sa konajú v deň sv. Urbana (26. mája) a *Jánska vatra* (24. júna).

Práve komerčná stránka podujatia *Oberačka po sebechlebsky* a rozvoj agroturistiky sa stali podnetom pre pomenovanie jednotlivých pivníc, ktorých majitelia sú členmi OZ Sebechleby – Stará hora. Vinohradnícka osada je prístupná návštevníkom najmä počas sezóny od jari do konca októbra, v tomto čase je v osade vždy prítomný minimálne jeden človek z občianskeho združenia, ktorý môže sprevádzať návštevníkov po osade a pohostiť ich svojimi výrobkami. Na Starej hore sa nachádza celkovo 140 vínnych pivníc, ale len 86 z nich je pamiatkovo chránených.

V minulosti jednotlivé pivnice nemali oficiálne pomenovania, pretože neboli potrebné – na Starú horu chodili len domáci obyvatelia, ktorí v komunikácii odlišovali jednotlivých majiteľov (a teda aj ich pivnice) živými menami používanými v Sebechleboch. Návštevníci pozývaní domácimi na sväté omše, ktoré sa konali dvakrát do roka – na sv. Urbana a sv. Annu, navštevovali len pivnice pozývajúcich, t. zn., nemuseli označiť daný objekt a odlíšiť ho od iných, pretože na miesto ich priviedli majitelia pivnice.

Výskum pomenovaní vínnych pivníc je zaujímavý z niekoľkých hľadísk. Proces názvotvorby zachytáva rané štádium prechodu od živej onymickej sústavy k štandardizovanej sústave. V chápaní onymických vrstiev podľa J. Davida (2014, 2015), prípadne V. Lábusa (2018) tu dochádza k stretu neoficiálnej (živej) toponymie⁴ so štandardizovanou toponymiou. Živá toponymia sa funkčne uplatňuje v komunikácii domácich obyvateľov – členov sociálnej skupiny Sebechlebanov a oficiálna (štandardizovaná) toponymia je určená pre návštevníkov podujatí na Starej hore, ktorí nepatria do sociálnej skupiny Sebechlebanov.

³ Predchádzajúci IX. ročník v roku 2016 navštívilo dokonca 19287 návštevníkov!

⁴ Názov vínekej pivnice chápeme ako toponymum, ktoré definujeme ako „vlastné meno prírodného alebo človekom vytvoreného geografického objektu, ktorý je pevne fixovaný na Zemi“ (pozri Krško, 2014, s. 21).

Ide o rovnaký princíp stretu onymických vrstiev, ktoré opisuje J. David (2015) v toponymii mestského priestoru – domáci obyvatelia používajú živú toponymiu a návštevníci sa orientujú pomocou oficiálnej toponymie zachytenej napr. na mape mesta (pozri aj Krško, 2016, s. 87–92). V prípade mestskej urbanonymie však štandardizované názvy vznikajú transformáciou pôvodnej živej toponymie, prípadne vytváraním nových toponým, ale v prípade pomenovaní vínnych pivníc si každý majiteľ pivnice vytvoril štandardizovaný názov sám a podľa informácií pracovníčky Turisticko-informačnej kancelárie Sebechleby–Stará hora ich občianske združenie v procese tvorenia názvov neusmerňuje a neobmedzuje ani z hľadiska tvorby názvy, ani z hľadiska formálnej podoby názvu. Jedinou podmienkou je, aby sa názvy neopakovali, t. zn. musí byť dodržaná diferenčná funkcia propria – napr. motivácia dominantným objektom – veľkým orechom, ovplyvnila názvy *Pivnica pod orechom* a *Chyžka⁵ pod orechom*. Preto je skúmaná vzorka názvov vínnych pivníc veľmi pestrá z hľadiska motivácie, formy i používania v komunikácii.

Ďalšou charakteristikou názvov vínnych pivníc, ktorá vyplýva z napätia stretu (zaužívanej) živej toponymie a štandardizovanej toponymie, je nestabilita štandardizovaných názvov z hľadiska formy u samotných majiteľov a tvorcov názvov vínnych pivníc. Je to zároveň dôkazom, že štandardizované názvy nie sú živé vo svojej podstate, t. zn. nepoužívajú sa v bežnej komunikácii domácich obyvateľov a slúžia len na orientáciu hostí. Nestabilitu štandardizovaných názvov môžeme sledovať pri komparácii viacerých zdrojov pomenovaní – napr. v zozname na nástennej tabuli v Starej hore je pivnica *Chyžka pod orechom*, ale v zozname z letáku Oberačka po sebechlebsky z roku 2017 je zapísaná vo forme *Chyžka pod Orechom*; v zozname na nástennej tabuli je *Pivnica u Heleny*, ale majiteľke sa oficiálna forma mena Helena pravdepodobne nepáčila a v letáku *Oberačka po sebechlebsky* uviedla túto pivnicu ako *Pivnica u Helenky*.

Rozdiel medzi živou toponymiou, ktorá funguje v komunikácii Sebechlečanov a štandardizovanou toponymiou určenej návštevníkom je v tom, že v živej toponymii sa jednotlivé onymické objekty diferencujú využívaním živých mien majiteľov, t. zn., že na presnú identifikáciu toponymických objektov podľa ich majiteľov sa využíva uzavretá antroponymická sústava sociálnej

⁵ Tieto dva objekty sa nenachádzajú v tesnej blízkosti, názvy teda neboli motivované rovnakým orechom. Majitelia však ako motivant využili orech v blízkosti pivnice. Prvý názov *Pivnica pod orechom* je utvorený systematicky, druhý názov však už nemohol obsahovať apelatívny člen *pivnica*, preto majiteľ využil nárečový tvar *chyžka*. Ďalším dôležitým motivačným faktorom bolo, že objekt *Chyžka pod orechom* nemá pivnicu pod obývacou časťou, ale ju má vykpanú vedľa. Takže z tohto pohľadu nejde o pivnicu, ale o „chyžku“.

skupiny obce. Oficiálny názov pivnice je *Starohorská pivnica* a jej majiteľom je Ladislav Cázer. V bežnej komunikácii ju domáci majitelia pivníc označia ako *U Laca* alebo povedia „idem k Lacovi“. Majiteľom pivnice *Grnčište* je Jozef Husák-Kanala. V bežnej komunikácii domácich majiteľov pivníc ju označia názvom *U Kanalu* alebo povedia „idem ku Kanalovi“.

Napriek (zdanlivej) stabilite niektorých názvov môžeme detailným skúmaním zistiť postupné formovanie názvu a zároveň odhaliť napätie medzi oficiálnou a neoficiálnou podobou názvu – *Pivnica Konkordia* bola motivovaná špecializáciou na miestnu odrodu samorodého viniča – Konkordia⁶. Vo všetkých zdrojoch, ktoré nám slúžili na vytvorenie korpusu názvov vínnych pivníc, je názov *Pivnica Konkordia* rovnaký a teda zdanlivo stabilný. Názov však vznikol postupne – prvotný názov bol *Pivnica Biela Konkordia* (obr. č. 2). Majiteľ si názov zvolil preto, že tým chcel vyjadriť špecializáciu na túto sortu viniča.

Obr. č. 2

Obr. č. 3

⁶ V minulosti sa v oblasti Hontu pestovali kvalitné odrody viniča a mnohé domáce sorty. Ako uvádza J. Botík (1988), najrozšírenejšou odrodou bola *Strieborčina*, ktorú nazývali aj *Krupinčina* podľa hlavnej pestovateľskej oblasti. J. Botík predpokladá, že išlo o starú odrodu, ktorú mohli do tejto oblasti priniesť nemeckí kolonisti z Porýnia. „Medzi stolo- vými odrodami boli zastúpené ďalšie staré sorty. Patrilo k nim *Volovô oko*, *Sádocké*, *Kozí cecok*, *Petržlen*, *Baraňí chvost*, *Tekvičné biele* a novší *Jeruzalem*.“ (Botík, 1988, s. 79). Na konci 19. storočia však tieto oblasti postihla fyloxéra a došlo k úpadku viníc a tým aj významu vínnych pivníc na Starej hore. K obnove vinohradníctva došlo po prvej svetovej vojne. V tomto období nahradili pôvodné šľachtené odrody hybridy (samorodáky), ktoré boli odolnejšie voči chorobám. Medzi najobľúbenejšie druhy, ktoré sa pestujú podnes, patria *Noah*, *Konkordia*, *Delavare*, *Čierne Otelo*, *Biele Otelo* a *Elvíra*. (Botík, 1988, s. 80). Počas výskumu nám informátori nevedeli uviesť názvy starých odrôd, ale názvy, ktoré uvádza J. Botík ako odrody pestované do súčasnosti, poznali všetky.

Ako sám priznal v rozhovore počas výskumu, odroda Konkordia môže byť biela aj modrá a názov odkazujúci na bielu Konkordiu sa mu neskôr z hľadiska konkurencie voči ostatným konkurentom zdal príliš úzky, preto premenoval svoju pivnicu na *Pivnica Konkordia*. Na oficiálnej tabuľke, ktorú členom OZ zabezpečuje OZ Sebechleby–Stará hora, má zapísaný názov *Pivnica Konkordia*, ale na neoficiálnej tabuľke uvádza len názov *Konkordia*, ktorý považuje za relevantný (obr. č. 3).

Zdrojmi korpusu oficiálnych pomenovaní vínnych pivníc boli: *Sprievodca pivnicami – Dnes vás radi pohostíme*, ktorý je umiestnený pri vstupe do areálu Starej hory (obr. č. 5, 6), reklamný bulletin *Oberačka po sebechlebsky 2017* (obr. č. 7, 8) a zoznam z databázy členov OZ Sebechleby – Stará hora, ktorá sa nachádza na stránke www.starahora.sk. Celkovo sme tak získali 58 názvov vínnych pivníc v oblasti Stará hora. Motiváciu názvov sme zisťovali počas terénneho výskumu 8. augusta 2018 na Starej hore⁷.

Najčastejšie vznikli názvy motivované menom súčasného alebo pôvodného majiteľa pivnice. Takýto názov sa skladá z apelatívnej časti *pivnica*, predložky *u*⁸ a rodného mena a priezviska majiteľa – *Pivnica u Petra Fidluša*, *Pivnica u Mira Réricha*⁹, *Pivnica u Petra Roziaka*, prípadne obsahuje len priezvisko majiteľa – *Pivnica u Šimúta*, *Pivnica u Pálku*, *Pivnica u Korčoka*, *Pivnica u Plevu*, *Pivnica u Očenáša* alebo krstné meno majiteľa – *Pivnica u Michala*, *Pivnica u Ondreja*, *Pivnica u Jozefa*, *Pivnica u Heleny*. Z modelového radu názvov obsahujúcich meno majiteľa je špecifický názov *Pivnica Benedik*, ktorý neobsahuje predložku *u*, *Kempová*¹⁰ *pivnica* má apelatívnu časť za menom majiteľa a názov *Pivnica u Jastrabov* bol motivovaný živým menom rodiny Janekovcov, ktoré sa používa v neoficiálnej antroponymickej sústave Sebechlebsky. Živým menom boli motivované aj *Pivnica u Grondlíka*, *Pivnica Kaluška*. Názvy *Pivnica u Džimiho*, *Pivnica u Baja*, *Pivnica u farmára Pištu* obsahujú prezývku alebo hypokoristickú podobu mena majiteľa. Dva názvy pivníc obsahovali okrem apelatívnej časti a mena majiteľa aj lokalizáciu v rámci vinohradníckej osady – *Pivnica na rohu u Lauka*, *Pivnica na rázcestí u Jána*. V názvoch *Pivnica U troch sestier*, *Rodinná pivnica* je posesívny vzťah vyjadrený rodinným vzťahom, resp. kolektívnym vlastníkom.

⁷ Touto cestou ďakujeme Bc. Martine Babiakovej, pracovníčke Turisticko-informačnej kancelárie Sebechleby – Stará hora, za poskytnuté informácie o motivácii niektorých vínnych pivníc v skúmanej lokalite.

⁸ Ide o bohemizovanú predložku, ktorá v slovenčine zodpovedá predložke *pri*, resp. v tomto modeli by sa predložka nemusela vôbec použiť.

⁹ V bulletine *Oberačka po sebechlebsky 2017* však mala táto pivnica názov *Pivnica u Réra* – namiesto oficiálnej podoby priezviska majiteľa použili prezývku, čo skôr poukazuje na tendenciu príklonu k neoficiálnej toponymii.

¹⁰ Správna podoba by mala byť *Kempova pivnica*.

Niekoľko názvov obsahuje lokalizáciu v rámci vinohradníckej osady, prípadne lokalizáciu dominantným objektom – *Pivnica pri kríži*, *Pivnica za prešom*, *Chyžka pod orechom*, *Pivnica pod orechom*, *Pivnica nad Špitom*¹¹, *Pivnica pod hruškou*, *Pivnica nad brezami*, *Pivnica pod bielym krížom*, *Pivnica pod jedličkou*, *Pivnica nad močiarom*.

Častým motivačným činiteľom býva prezentácia kvality ponúkaných produktov, prípadne snaha vzbudiť u návštevníka pocit, že navštívená pivnica je zárukou kvality. V názvoch s takouto motiváciou preto môžeme nájsť odkazy na apelatíva *vinár*, *vincúr*, ktoré sú priamo spojené so spracovaním viniča a výrobou vína. Tieto apelatíva sa nachádzajú v názvoch *Pivnica u vincúrky*, *Pivnica u vinára*. Názov *Pivnica u dobrého gazdu* má u návštevníkov takisto evokovať vysokú kvalitu produktov, *Pivnica svätého Urbana* odkazuje priamo na patróna všetkých vinárov.

Práve v čase spoločenských akcií je degustácia vína spojená aj s kvalitným jedlom. Preto niektoré názvy vínnych pivníc majú u návštevníkov vzbudzovať pozitívne konotácie a zároveň informovať, že popri víne môžu ochutnať aj poľovnícke špeciality (*Pivnica u poľovníka*), prípadne iné dobroty – *Pivnica Samé dobroty*¹². *Pivnica u Veterána* môže evokovať skúsenosť získanú odpracovanými rokmi, názov *Pivnica U nás doma* má evokovať niečo domácke, príjemné a chutné.

Slávnosti na Starej hore bývajú prirodzene spojené aj s hudbou a zábavou. Viaceré pivnice svojim názvom lákajú návštevníkov tým, že odkazujú práve na dobrú náladu, zábavu a hudbu. Do tejto skupiny môžeme zaradiť názvy *Pivnica nádeje*, *Pivnica dobrej nálady*, *Pivnica slnka*¹³. Majitelia pivníc, ktoré sa svojim názvom prezentujú ako miesto dobrej zábavy a posedenia pri hudbe, sú aktívni hudobníci, prípadne sú členmi hudobných kapiel. V Sebechleboch existuje dychová hudba Sebechlebskí hudci. Vedúcim súboru je Jozef Demian st., ktorý je majiteľom *Pivnice Sebechlebských hudcov*. Názov dychovej hudby zároveň odkazuje na dielo Jozefa Horáka – Sebechlebskí hudci, ktoré bolo v roku 1975 sfilmované. Táto úspešná komédia sa priamo dotýka Sebechlieb a Sebechlebočanov, preto sú na toto dielo a film hrdí. S literárnou postavou týkajúcou sa Sebechlieb, súvisí aj postava figliara Geľa. Komédia Jozefa Hollého Geľo sebechlebský bola takisto sfilmovaná v roku 1963. Tradíciou tejto literárnej a filmo-

¹¹ Špit je názov miestneho toponyma.

¹² Majiteľkou je Alena Kaufmanová, ktorá podniká v gastronómii, konkrétne v pečení zákuskov. Svoje cukrárske výrobky ponúka aj počas slávností na Starej hore.

¹³ *Pivnica slnka* svojim názvom evokuje niečo príjemné, teplé, zrelé, čo zároveň odkazuje na fakt, že aj víno v tejto pivnici bude kvalitné. Motivácia názvu však bola trochu iná a majitelia ju radi vysvetľujú aj svojim hosťom – pivnica je vyhlbená tak, že približne v čase oberačiek hrozna (presne 3.–4. 9.) svieti slnko na poľudnie presne do stredu pivnice.

vej postavy bol motivovaný názov *Pivnica u Geľa* a majiteľ pivnice chcel zároveň popularizovať miestnu folklórnu skupinu Geľovianka. Do skupiny názvov motivovaných hudbou a zábavou patrí aj *Pivnica u Muzikantov*, ktorej majiteľmi je súrodenecké hudobné duo. *Pivnica na ľudovú nôtu* má takisto u záujemcov vzbudiť záujem o zábavu pri tónoch ľudovej hudby.

Poslednú skupinu názvov vínnych pivníc tvoria názvy motivované špecifickosťou, výnimočnosťou pivnice oproti ostatným pivniciam, špecializáciou vína atď. Nárečovú podobu dochováva názov *Pivnica Prosredná* (obr. č. 4), v názve ktorej je zvýraznená nárečová hlásková zmena *str-* > *sr-* (Krajčovič, 1988, s. 262).

Obr. č. 4

Majiteľ Starohorskej pivnice patrí k skúseným vinárom Starej hory, preto svoju pivnicu nazval *Starohorská pivnica*, čím chcel prezentovať kvalitu nielen svojho vína, ale celej vinárskej oblasti. Jozef Husák sa svojím názvom *Pivnica Konkordia* snaží prezentovať odrodu miestneho druhu viniča Konkordia, ktorý je rozšírený v oblasti Hontu a najmä Sebechlieb. Názov *Pivnica Grnčište* prezentuje miestnu toponymiu – v tomto prípade nejde o lokalizáciu pomocou miestneho toponyma ako napr. *Pivnica nad Špitom*, ale v názve je toponymum

dochované v nominatíve, preto názov pivnice môže fungovať aj bez apelatívnej časti, teda ako *Grnčište*. Charakteristiku pivnice a zároveň lokalizáciu v rámci Starej hory dochováva *Pivnica Hlboká na rínku*, ktorá sa nachádza blízko centrálneho priestranstva vinárskej oblasti. *Najväčšia starohorská trojpivnica* takisto poukazuje na svoju výnimočnosť a jedinečnosť. Táto pivnica patrí medzi kuriozity Starej hory z niekoľkých dôvodov – patrí medzi najväčšie¹⁴ na Starej hore, pretože pozostáva z troch spojených pivníc, donedávna patrila medzi najhlbšie. Pôvodne táto pivnica patrila Ostrihomskej kapitule. Kňaz Michal Kemp, rodák zo Sebechlieb, sa stal knihovníkom v knižnici v Ostrihome a túto pivnicu kúpil svojmu bratovi. Súčasnou majiteľkou tejto pivnice je Eva Kempová.

Zo štruktúrneho hľadiska môžeme názvy vínnych pivníc v Sebechleboch – Starej hore rozdeliť na dvojčlenné, trojčlenné a viacčlenné. Všetky štruktúrne typy názvov obsahujú apelatívny člen *pivnica*, ktorý charakterizuje druh onymického objektu. Jedinou výnimkou je názov *Chyžka pod orechom*, ktorý obsahuje apelatívum *chyžka*, pretože sa stavbou odlišuje od ostatných objektov (pozri pozn. č. 5). Dvojčlenné názvy tvoria 17,24% všetkých názvov získaného korpusu a môžeme ich rozdeliť na názvy s apelatívnym členom *pivnica* na začiatku – *Pivnica nádeje*, *Pivnica slnka*, pričom druhý substantívny člen je v genitíve a na názvy s apelatívnym členom *pivnica* na začiatku – *Pivnica Benedik*, *Pivnica Grnčište*, *Pivnica Konkordia*, *Pivnica Kaluška* s druhým substantívnym členom v nominatíve. Do tejto skupiny radíme aj názov *Pivnica Prosredná* s druhým členom adjektívnym. Dvojčlenné názvy *Starohorská pivnica*, *Rodinná pivnica* a *Kempova pivnica* majú apelatívny člen *pivnica* na konci a prvá časť je adjektívum.

Najväčší počet názvov vínnych pivníc je trojčlenných, celkovo 35, čo predstavuje podiel 60,35% z celého súboru. Tento počet je ovplyvnený dominantným modelom – apelatívum *pivnica* + predložka *u*¹⁵ + meno majiteľa – *Pivnica*

¹⁴ Podľa informácií Martiny Babiakovej je vstupná pivnica taká priestranná, že sa v nej mohol obrátiť konský záprah, ktorým sa vozilo obraté hrozno na spracovanie.

¹⁵ Predložka *u* sa v slovenčine viaže s genitívom a prvotný význam má označenie prostredia, najmä domácnosti. Takže názvy typu *Pivnica u Ondreja*, *Pivnica u Heleny* sa chápu vo význame „pivnica, ktorá je domácnosťou Ondreja, Heleny...“. Tieto názvy korelujú s logonymami označujúcimi napr. reštaurácie – *Krčma u Michala*, *Bistro u Adama* a pod., ale tieto názvy sú v slovenčine takisto viazané na význam prostredia patriace danej osobe. V češtine môžu vyjadrovať aj označenie miesta – *Bistro u lípy*, *Hospoda u Michala*, preto sa v češtine vyskytujú aj toponymá s predložkou *u* vo význame lokalizácie miestom – *U jezera*, *U smrku*...

Nespisovné použitie predložky *u* vo význame označenia miesta je ovplyvnené češtinou (*u telefononu* – v slovenčine *pri telefóne*, *u zahrady* – v slovenčine *pri záhrade*). Správne použitie predložky potvrdzuje názov motivovaný miestom v spojení s predložkou *pri* – *Pivnica pri kríži* (nie *Pivnica u kríža*).

*u Geľa, Pivnica u Michala, Pivnica u Očenáša, Pivnica u Muzikantov, Pivnica u Jozefa, Pivnica u Grondlíka, Pivnica u Johana, Pivnica u Džimiho, Pivnica u Šimúta, Pivnica u Baja, Pivnica u Pálku, Pivnica u Heleny, Pivnica u Šrubu, Pivnica u Korčoka, Pivnica u Veterána, Pivnica u Ondreja, Pivnica u Jastrabov, Pivnica u Plevu; prípadne ide o ten istý model, ale posledným členom je apelatívum – Pivnica u vincúrky, Pivnica u poľovníka, Pivnica u vinára. Trojčlenné názvy vznikajú aj použitím inej predložky ako *u*, ktorá objekt lokalizuje pomocou dominantného (relačného) objektu v blízkosti – Pivnica pri kríži, Pivnica za prešom, Chyžka pod orechom, Pivnica pod orechom, Pivnica nad Špitom, Pivnica pod hruškou, Pivnica nad brezami, Pivnica pod jedličkou, Pivnica nad močiarom. Skupinu trojčlenných názvov pivníc uzatvárajú názvy Pivnica svätého Urbana, Pivnica Sebechlebských hudcov, Pivnica dobrej nálady, Najväčšia starohorská trojpivnica, Pivnica Samé dobroty.*

Viacčlenných názvov pivníc je 12 – v percentuálnom vyjadrení v rámci celého korpusu je to 20,69%. Medzi viacčlenné názvy patria *Pivnica u Petra Fidľuša, Pivnica u Mira Réricha, Pivnica u Petra Roziaka, Pivnica u farmára Pištu, Pivnica na ľudovú nôtu, Pivnica u dobrého gazdu, Pivnica U nás doma, Pivnica Hlboká na rínku, Pivnica U troch sestier, Pivnica pod bielym krížom, Pivnica na rohu u Lauka, Pivnica na rázcestí u Jána*. Tieto názvy vznikajú rozšírením trojčlenného modelu (apelatívum *pivnica* + predložka *u* + meno majiteľa) o rodné meno mena majiteľa, inú charakteristiku (farmár), lokalizáciu pivnice (na rohu, na rázcestí), pričlenením trojčlenného názvu k apelatívu *pivnica* (U troch sestier) atď.

Výskum pomenovaní vínnych pivníc je veľmi zaujímavý, pretože v tomto nominačnom procese môžeme vidieť prechod od neoficiálnej živej pomenovacej sústavy, ktorá, podobne ako živá antroponymia, funguje v uzavretej komunite domácich obyvateľov, k oficiálnej toponymickej sústave určenej návštevníkom – nečlenom domácej sociálnej skupiny. Oficiálne názvy (na rozdiel od neoficiálnej sústavy) obsahujú ďalšie konotačné prvky, ktoré majú návštevníkov zaujať, informovať ich, prípadne majú u nich vzbudzovať presvedčenie o kvalite produktu a jedinečnosti miesta. Výber názvov z neoficiálnej alebo oficiálnej časti onymického komunikačného registra¹⁶ je ovplyvňovaný sociálnym statusom členov vstupujúcich do komunikácie.

¹⁶ K tomu bližšie Krško, 2016, s. 23–24.

Literatúra

- BOTÍK, J. a kol. (1988) *Hont*. Banská Bystrica: Krajské osvetové stredisko.
- DAVID, J. – MÁCHA, P. (2014) *Názvy miest. Paměť, identita, kulturní dědictví*. Brno: Host.
- DAVID, J. (2015) Pestré vrstvy – stratifikace toponymie města. In: Valentová I. (ed.) *19. slovenská onomastická konferencia*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, s. 379–385.
- KANDERT, J. (1980) Vinařské domky a sklepy v Sebechlebech. *Slovenský národopis*, roč. 28, č. 1, s. 100–109.
- KANDERT, J. (2004) *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století*. Praha: Karolinum.
- KOMÁRKOVÁ-VILLNOW, J. (2016) K původu a vývoji českého výrazu vinohrad a vinice v areálovém kontextu. *Linguistica Brunensia*, roč. 64, č. 2, s. 65–76. (dostupné na: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/136174>).
- KRAJČOVIČ, R. (1988) *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- KRŠKO, J. (2014) Úvod do toponomastiky. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Belianum.
- KRŠKO, J. (2016) *Všeobecnolingvistické aspekty onymie. (Z problematiky onymického komunikačného registra)*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Belianum.
- LÁBUS, V. – VRBÍK, D. (2018) *Toponyma v krajině a možnosti jejich výzkumu*. Liberec: Technická univerzita v Liberci.
- MAREK, M. (2006) *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. Martin: Matica slovenská.
- NIŽNANSKÝ, J. R. (1982) Územné rozloženie niektorých vinohradníckych termínov. *Slovenská reč*, roč. 47, č. 1, s. 23–32.
- PRANDA, A. a kol. (1986) *Spôsob života družstevnej dediny. Z etnografických výskumov obce Sebechleby*. Bratislava: Veda.
- SOUKUP, P. (2014) *Terénny výskum v sociálnej a kultúrnej antropológii*. Praha: Karolinum.
- TUHÝ, G. – CIPCEROVÁ, M. (2015). *Zvyky a chute Sebechleby*. Sebechleby: OZ Národopisné múzeum Sebechleby.
- CSÜTÖRTÖKYOVÁ, D. (2016) Dobrovoľnícke aktivity členov lokálnej komunity (na príklade založenia Národopisného múzea Sebechleby Stará Hora). *Etnologické rozpravy*, roč. 23, č. 2, s. 29–45.

internetové zdroje:

SEBECHLEBY. [online]. [cit. 20. 12. 2018]. Dostupné z: <https://sebechleby.com/obec/historia/>

STARÁ HORA. [online]. [cit. 10. 12. 2018]. Dostupné z: <https://www.starahora.sk/>

Sebechleby – Stará Hora Wine Cellar Nominations

This paper focuses on the nomination process and factors that influence the naming of wine cellars in the south-central Slovakian village of Sebechleby. Different names are analyzed from lexical-semantic and structural-typological perspectives, with attention also paid to the advertising role played by the individual chrematonymic names and how they function in communicating to local wine cellar owners, residents of Sebechleby and guests coming to Stará Hora.

prof. Mgr. Jaromír Krško, PhD.

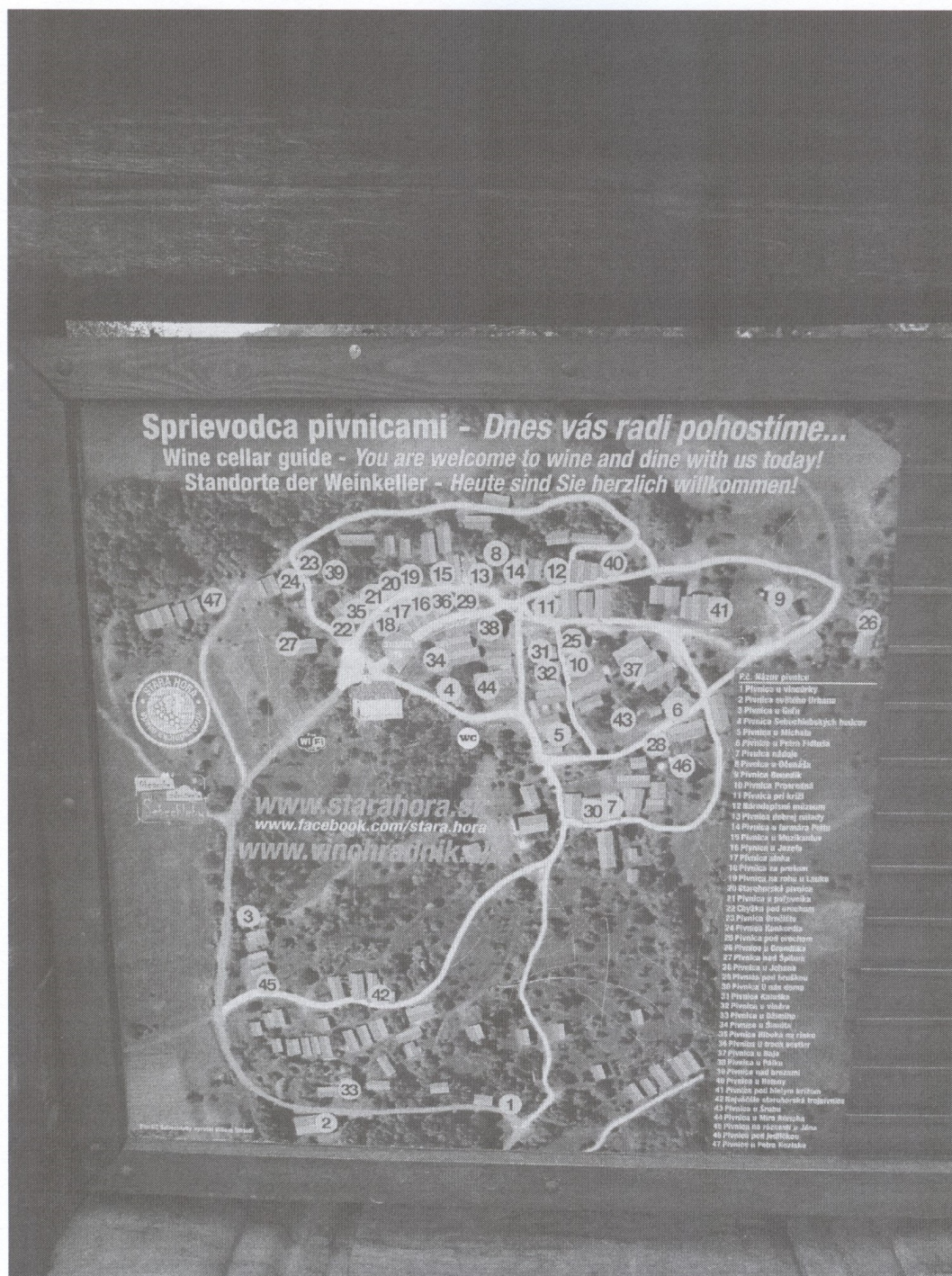
Katedra slovenského jazyka a komunikácie

Filozofická fakulta UMB

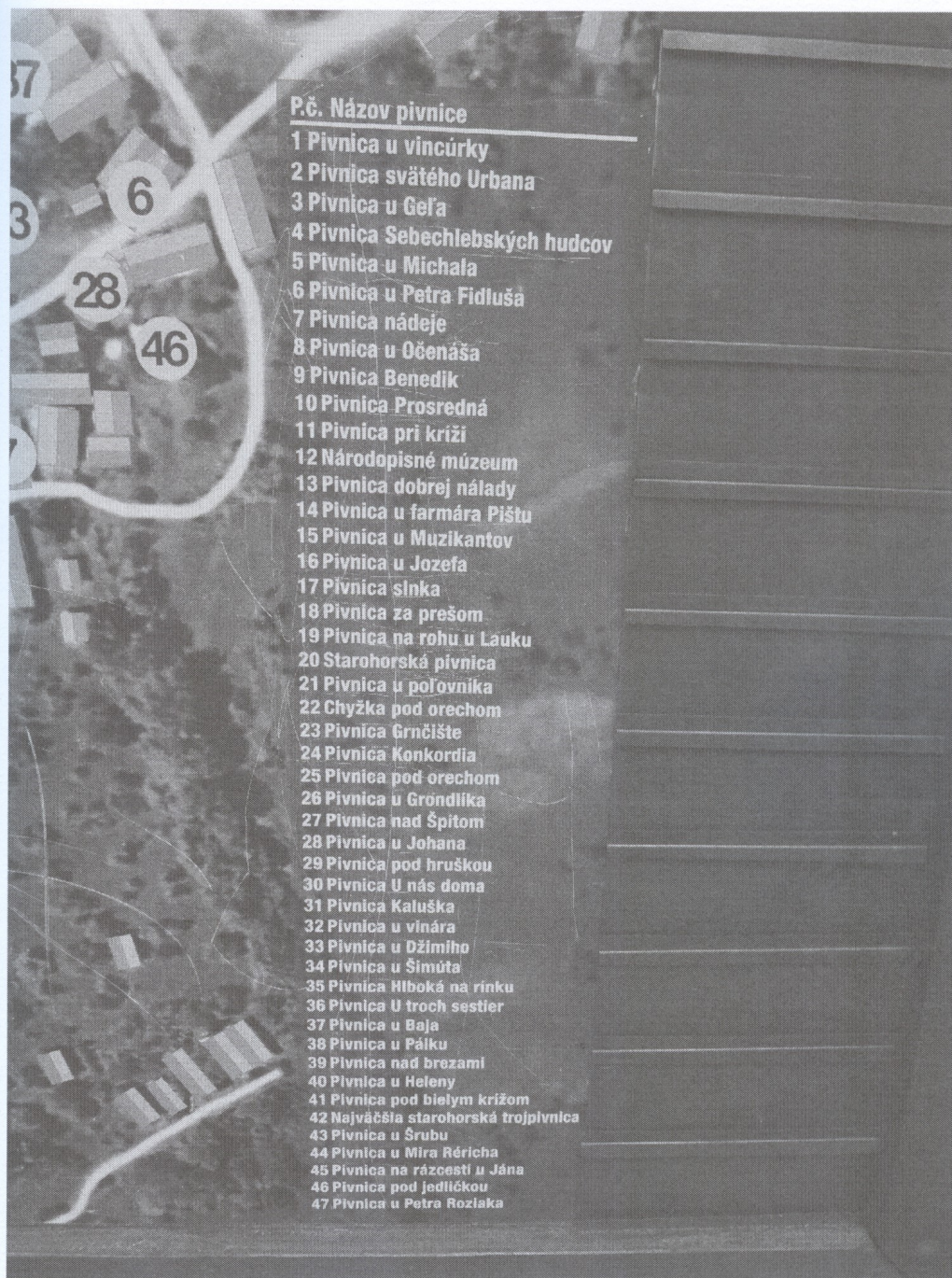
Tajovského 40

974 01 Banská Bystrica

mail: Jaromir.Krsko@umb.sk

Obr. č. 5

Obr. č. 6

od 09:00	
Prehliadky súkromných vínnych pivníc a remeselná výroba	
10:00 10:30	
FSk Zbežanka	
10:45 11:30	
FSk Rozmarín	
11:45 12:45	
FS Ostrô	
13:00 13:15	
Prezentácia - Sebechleby	
13:30 14:30	
FSk Raslavičan	
15:00 16:00	
Drišľak	
16:30 17:30	
Cigánski Diabli	
18:00 19:00	
Vidiek	
20:00 21:00	
David Koller & band	
21:30 22:30	
Horkýže slíže	
22:45 03:30	
Oldies párty DJ JACOOBSEN	

Obr. č. 7

18 Pivnica za prešom

Ponuka: kačacie stehná s červenou kapustou a lokšami, kotlíkový guláš, langoše, škvarkové pagáče, pečená klobása, sladký pampúšik, hroznový lekvár. Pre dobrú náladu samorodé vínko a burčiak. Ste u nás vítaní.

19 Pivnica na rohu u Lauku

Ponuka: víno, burčiak

20 Starohorská pivnica

Ponuka: štrúdle, kysnutá haruľa, pagáče, staré víno, burčiak.

21 Pivnica u poľovníka

Ponuka: v pivnici u poľovníka Vás čakajú najlepšie HALUŠKY s ovčou bryndzou a slaninkou podávané s drevenou lyžicou v miske z palmových listov, strapačky, poľovnícky guláš a klobásky, červený a biely burčiak či vínko na zapitie. Pripravili sme pre Vás aj domáce jabĺčka a hrusky sušené na slniečku, voňavé vrecúška s lupérmi z ruží a s levandulou, zdravý domáci žihľavový a púpavový sirup.

22 Chyžka pod Orechom

Ponuka: Chyžka pod orechom Vás víta a pozýva na burčiak, pečené klobásky na mramorovom pekáči, kapustnicu, pečenú krkovičku, lokše s kačacou pečenou a limonádu z domácich sirupov. A na ochutnávku materákov a cesnačkov. Tešíme sa na Vás.

23 Pivnica Grmčište

Ponuka: kačacie stehno s lokšami, lokše s kačacou masťou, lokše plnené pečienkou, poľovnícky guláš, kapustnica s udeným mäsom, chlieb s masťou a cibulou, burčiak červený, burčiak biely, štrúdle – makové orechové tvarohové.

24 Pivnica Konkordia

Ponuka: kačacie stehná s lokšami, plnené lokše s pečienkou, oškerákový guláš, domáce tahané štrúdle – maková, orechová a tvarohová, pagáče a slané koláče, znamenitý BURČIAK a VÍNO priamo z vinnej pivnice.

26 Pivnica u Grondlíka

Ponuka: tradične ponúkame najlepší burčiak Konkordiu a sudové vínko, domáce škvarkové pagáče, plnené zemiakové pagáče, štrúdlu a iné s láskou napečené dobrotky. Tešíme sa na Vás aj v našej vinnej pivničke.

27 Pivnica nad Špitom

Ponuka: Sme kolektív mladých ľudí, ktorý Vám v Pivnici nad Špitom ponúka jedlá zo slovenskej kuchyne – pečená kačica, perkelt, kapustnica, pečené rebrá a klobásky, havraner. Pekne servirované, po domácky pripravené a s úsmevom podávané. Vlastným úsilím pripravené príjemné miesto na sedenie a s láskou podávané chutné jedlá Vám spríjemnia zážitok z celého festivalu. CORVUS & ROSA.

28 Pivnica u Johana

Ponuka: predaj najlepšieho 100%tného burčiaku, skvelého vínka, rôznych druhov jedál – pečená klobása, udené kolenka, pečená krkovička, pečené kuracie prsia, bravčový a kurací špiž.

31 Pivnica Kaluška

Ponuka: burčiak biely a červený (konkordia, samorodak, otelo), guláš, langoše plnené syrom a šunkom alebo neplnené, zemiaková placka (haruľa), zemiaková placka s pečienkou, palacinky, chlieb s masťou a cibulou.

32 Pivnica u vinára

Ponuka: víno, burčiak, guláš, štrúdľa, tvarohovo-jablkový koláč.

34 Pivnica u Šimúta

Ponuka: červeného a bieleho burčiaku, ochutnávka pagáčov a štrúdlí, prehliadka pivnice, ochutnávka vín z predošlých rokov.

35 Pivnica Hlboká na rínku

Ponuka: guláš, pečené mäso na ražni, víno, ľadové víno, burčiak, pagáče.

37 Pivnica u Baja

Ponuka: kapustnica, držkový perkelt, kotlíkový guláš, studeno – huspenina, škvarkové chlebičky, domáce víno, burčiak a mnoho iných dobrot.

38 Pivnica u Pálku

Ponuka: domáce rezance, kapustnica, držky, lokše, burčiak, víno.

39 Pivnica nad brezami

Ponuka: poľovnícky guláš, červený a biely burčiak, pečená kačica s lokšami a kapustou, domáce lokše masťené a lokše s pečienkou.

40 Pivnica u Helenky

Ponuka: burčiak, kapustnica, guláš.

44 Pivnica u Réra

Ponuka: víno biele, víno červené, burčiak samorodák, pagáče, pečenú klobásu, cigánsku pečienku, guláš, kapustnicu, kačacie stehná s kapustou a lokšami.

48 Pivnica u Korčoka

Ponuka: kačacie pečienky v lepi, kačaciu paštétu, víno, burčiak, materáky, štrúdle.

49 Rodinná pivnica

Ponuka: máme pre Vás nachystané dobroty z domácej kuchyne. Domáce materáky, pracličky, koláče a lekvár, výborný burčiak a iné.

56 Pivnica Samé dobroty

Ponuka: raňajkové nátierky, pagáče domáce, tradičné svadobné zákusky a dezerty, štrúdle, koláče, ovocné poháre, kačica s lokšami a kapustou, pečený bôčik s knedľou a kapustou, utopence, plnené lokše husacou pečienkou, langoše, segedínsky guláš s knedľou, víno, burčiak s možnosťou ochutnávky vín v pivnici.

57 Pivnica u dobrého gazdu

Ponuka: gombolce (slivkové knedličky), domáca pečená kačica s lokšami a kapustou, hurky (pečené jaternice), lokše, pagáče, buchty, burčiak biely, ružový a červený.

58 Pivnica u Veterána

Ponuka: burčiak, víno, drobné pochutiny.

59 Pivnica u Ondreja

Ponuka: guláš z diviny, držky, pečená krkovička, štrúdle, škvarkové pagáče, burčiak, víno biele a červené, včelí med.

60 Pivnica u Jastrabov

Ponuka: burčiak, víno, drobné pochutiny.

61 Pivnica u Plevu

Ponuka: domáci chlieb, burčiak.